

GASETA DE LES ARTS

15 SETEMBRE 1925

DIRECTOR: JOAQUIM FOLCH I TORRES

Any II. — Núm. 33

Degàs

Edgar Hilari Germain Degàs, va néixer a París el 19 de juny de 1834. Son pare, de vella raça francesa, va néixer a Nàpols. Sa mare, era americana, de Nova Orleans. El maridatge dels pares de l'artista, fou una mena d'idil·li. Veïns d'un mateix carrer, el pare Degàs vegé la noia americana, i en quedà emparentat. L'home es féu presentar als veïns, va demanar la noia i s'hi casà.

Degàs, pare, establí a París una sucursal de la Banca que la seva família tenia a Nàpols. El pintor Degàs, fou el gran de cinc fills que tingué aquest matrimoni (tres homes i dues dones).

Edgar Degàs, fill de banquer, féu seriosos estudis al Liceu Lluís el Gran, on tingué per condeixebles, homes que foren eminents a la França del seu temps. Acabat el Batxillerat seguint el desig dels seus pares es va inscriure a l'Escola de Dret, però aviat, el seu instint i el seu gust pel dibuix, va manifestar-se. Son pare li deixà seguir sa vocació i l'any 1855 entrà a l'Escola de Belles Arts de París, on sembla que no fou molt assidu. Ho sigué més, sembla, al taller del pintor Lluís Lamothe, on treballava també com a deixeble, Delaunay. (Lamothe, fill de Lió, era deixeble de Flandrin.) En aquest taller, Ingres era considerat el gran mestre. Degàs prengué allí l'entusiasme pel gran mestre.

En 1856, Degàs va a Itàlia. Aleshores tenia vint-i-tres anys, i part de la família del seu pare era a Nàpols. Sabia en aquella època, el seu ofici de pintor, car com ha dit Delacroix, amb una gran justesa «aquest ofici s'aprèn a fons, molt depressa, o no s'aprèn mai». Degàs va romandre a Nàpols, qualque temps, amb els seus parents, i després s'en va a Roma, on retrobà Lamothe i els seus amics Delaunay, l'aquarel·lista i grabador Tourny i la seva esposa també pintora; Bonnat, Moureau, el músic Bizet, els escultors Dubois i Chepu, que eren pensionaris de l'Acadèmia de França a Roma.

Degàs treballa a Roma amb un ver discerniment. Atret pels primitius, subjugat per ells, els estudia amb una atenció constant i plena de sega-citat, amb el seu gust i els seus ins-

tints delicats, aprenent en la seva fermesa, en la seva sobrietat d'execució en la forma impecable del dibuix. S'entusiasmà sobretot, amb l'arcaisme robust de Mategna. Borroneja qualques figures italianes i molts retrats d'amics i companys d'estudi, en una extraordinària quantitat de dibuixos que són veritables meravelles i grava nombrosos aiguaforts.

De retorn a París, Degàs s'estableix a la ribera esquerra, després a la dreta, i a Montmartre que ja no

deixa més. Més de vint anys seguits ocupa un pis i un taller, enfront al ball Tabarin, d'on el va treure la reforma del vell Montmartre, anant aleshores a viure al boulevard Clichy, on va morir.

En 1870, durant el siti de París, ocupà el seu lloc d'honor a una bateria d'artilleria. En 1873 s'embarcà per l'Amèrica, on anà a visitar la família de sa mare a Nova Orleans. Allí hi passà una llarga temporada, i on va pintar el seu quadre famós «Le Bureau des cotons» i al-

gunes altres obres de menys importància.

No era molt amic del viatjar, però coneixia bé l'Itàlia (tenia amb sos cosins una vil·la al «Possilippo» de Nàpols, que els venia de l'herència d'un oncle) i féu estades llargues a l'Anglaterra, a Bèlgica, a Holanda, a Espanya, i anà a Tànger amb Baldini. Les poques vegades que fugia de París, anava a l'Auvèrnia, al Mont d'Or, a Cauterets... més que a pendre les aigües, a reposar.

Degàs però, no es trobava enlloc bé més que a París. Li plavien les llargues passejades a peu per la ciutat, o les rondes en els imperials dels tranvies. Hi havia dies que agafava un dels trens d'arrabal i veia París pels seus suburbis. Les infidelitats seves a París, eren les temporades que passava a casa del seu amic Enric Rouart, que posseïa una bella residència d'estiu a Guene-en-Brie. Al fort de l'estiu s'en anava a casa son germà René Degàs, a Saint-Valery, on s'hi trobava amb el pintor Braquairel.

Menjava en un restaurant amb altres artistes, i en havent sopat, feia cap al foyer de dansa de l'Òpera, on era un dels habituals concurrents. Allí, sense semblar-ho, amb un ull encantat que semblava absent, es documentava a la cacera d'un geste, d'un moviment, d'una mímica, desseguida copsada i registrada. Frequentava també els cafès concerts dels Camps Eliseus, l'Eliseu de Montmartre, l'Alcàzar, els circs i els barracots de Montmartre. Allí hi havia per ell els llocs d'estudi. Un dia un ministre de Belles Arts, el va volguer conèixer i el volia condecorar. «Voleu condecorar-me? — li digué — Doneume entrada lliure a l'Òpera, per a tota la meua vida.» El ministre concedí immediatament el que demanava.

Cap a les vuit del vespre, feia cap al cafè Guerbois. Allí retrobava els seus amics: Manet, Astruc, Desboustins, Fantin-Latour, Butry, Babou, etcètera. Després del cafè Guerbois, fou abandonat pel de la Nouvelle-Athènes prop de l'altre. Allí hi feien cap a més dels que hem dit, l'anglès Moore, mentre sojornà a París. Ary Renan, Forain, Toulouse Lautrec i altres. Quants mots incisius devinguts històrics en el món de les arts, foren llençats allí per Degàs i Manet! D'entant en tant, els amics, dei-

E. DEGÀS. — Dibuix.

xaben el cafè per anar a veure un acte o dos, d'un melodrama ben sentimental, als teatres de Montmartre o de Batignoles. Altres dies entraben al Circ Fernando, on Degàs un dia sorprengué a l'acròbata Miss Lola, sospesa per les dents a dalt del sostre, lo qual li donà el tema per una de les seves obres més sorprenents.

Entre els amics de Degàs, afegim-li encara a Berta Morissot esdevinguda cunyada de Manet, a Lepic, a l'americà Wisler, a Pissarró, a Monet...

La seducció de Degàs era extrema, però no l'exercia pas amb tothom. No tenia res de banal. No's lliurava pas al primer vingut. Amagaba curiosament la seva sensibilitat sota la màscara de la ironia. No donava lleugerament la seva amistat; en canvi les seves afeccions eren profundes, segures i devotes. Amb els que ell estimava, la seva taciturnia desapareixia, la seva fredor s'omplena de calor, el seu mirar gairebé sempre absent, es transformava: tenia mots de tendresa que commovien i encisaven.

Sense ésser un mondà, conreava les bones i intel·ligents amistats, i acudia gentil a la taula dels amics, com a casa els germans Rouart, a casa l'escultor Bartholome, a casa Mlle. d'Anethan, germana de l'Embaixador de Bèlgica a França, on hi trobava a Puvis de Chavannes amb el qual es prenién llargues converses; a casa l'americana Holland, on també hi anava Puvis de Chavannes, els literats Maupassant i Dumas fill; l'escultor Bartholome, Carrière, etcètera. A casa Mari Cassatt, la que podem anomenar sa deixeble, on s'hi trobaven amb Mallarmé, Clémenceau, el pintor Blanche, qui pintà el seu retrat.

A la taula dels Rouart, on Degàs dinava cada quinze dies amb el Dr. Descouts, metge de la Vila de París, un professor de dibuix de l'Institut i l'abat Kergerion, un sacerdot bretó dels més distingits, un dia es parlà de la decoració dels serveis de taula. El sacerdot proposà

fot seguit als artistes presents de decorar uns plats, i Degàs en va fer una bella col·lecció amb escenes de curses de cavalls que l'hereu de Mr. A. Rouart guarda religiosament.

Les seves relacions amb els marxants de quadres, a part Duran Ruel, que fou un bon amic, foren més limitades que abundoses. En els seus començos va vendre quelques teles al P. Martin, el paradoxal marxant del cor d'or, sota un envoltall feréstec. Entre els seus compradors d'aleshores, cal comptar-hi al dolç i humil Portier, altre marxant d'aquella raça avui desapareguda que estimava la pintura per damunt de tot. Portier li prenia algunes de les seves produccions, que no cedia sense molta recança a alguns rars *amateurs* intel·ligents. Més tard, Degàs tingué tractes circumstancials amb els marxants Beuquet, Brame i darrerament amb Volard.

Degàs era solter, i en la casa d'un solter vell la qüestió del personal de servei domèstic té importància. El pintor tingué sempre una sola criada, d'edat madura, invariablement. Cap als voltants del 1875 el servia una holandesa: Sabina Neyt, que li havia procurat la germana de l'artista. La va tenir dotze anys. No el va deixar sinó per retirar-se, vella i inútil, a casa d'una néta. Discussions fútils esclataven sovint entre Sabina Neyt i el pintor, el qual, al capdavant de les raons, la despatxava. A l'endemà Sabina, com si no hagués passat res, entrava a la cambra de Degàs a pendre-li la roba per a raspallar-la i les sabates per enllustrar-les. Mig desvetllat, Degàs s'incorporava al llit i li cridava que ella ja no era la seva criada... la serventa desapareixia sota el xàfec de crits i al cap de deu minuts retornava amb la roba raspallada i preguntava al senyor el que havia de fer-li per esmorzar. «Que no ho saps?... dos ous i una costelleta, com cada dia!...» I al cap de dos dies, l'escena es renovellava.

Sabina Neyt, en anar-se'n de vella, li presentà a una certa Clotilde, que

E. DEGÀS. — Dibuix de la primera època.

esdevingué folla. Degàs portà tot un dia en cotxe, al seu costat, la pobre malalta, cercant que l'admetessin en una casa de curació. Ell no oblida mai més la penosa odissea.

Clotilde fou reemplaçada per Zoe Closier, d'una educació menys elemental que la de les precedents, i ella, durant més d'un quart de segle, cuidà l'artista amb una incansable sol·licitud. Zoe, més que una criada, fou una mestressa per Degàs. Mentre menjava, ella li llegia els diaris. Curà de la seva casa i sapigué rebre els amics i fer la vida agradable a l'artista.

Durant més de vint anys que Degàs va viure davant del ball Tabarin, ni una sola vegada li vingué la idea d'entrar-hi. Aquest habitant del Montmartre sorollós i festaire, aquest intèrpret del París virolat, que ell coneixia a fons, hi vivia al bell mig, com un ermità, reclòs en la seva torre de vori, únicament absorbit pel seu treball.

Aquest pseudo habitant als llocs de plaer, aquest pintor dels recons del Foyer de la Dança, dels llums ficticis, era el contrari d'un noctàmbul. Seria un error profund el judicar-lo per la seva obra, en aquest aspecte. Aquest contemplador de la dona, aquest intèrpret de les dançarines, de les cantaires de cafè concert, de les cambres de cerveseria, dels obradors de modistes i planxadores, era un home de món acomplert, d'una *tenue* perfecte, vestit amb cura — en això molt acostat a Eugeni Delacroix —; en resum,

l'home de les relacions i les delicadeses més subtils.

Degàs tenia l'horror instintiu de la gent vulgar, mal criada, i un insuperable allunyament pel desmanegat; els éssers grollers li repugnaven i tot contacte amb ells el treia fora de sí. Tenia el gust i l'atractiu de les converses elevades, fines, delicades. No era capaç de botzinar, com ho va fer Courbet, aquella frase famosa: «La veritat sóc jo.»

Descomptant la seva juvenesa, potser Degàs fou un solitari ocupat únicament del seu art. Nervios, inquiet, trist, com tots els observadors que miren la vida com a testimoni, sempre malcontent del que feia, s'esmunyia a la curiositat dels periodistes, dels crítics i del públic. Enemic del soroll, de les propagandes, de les capelletes, de les exposicions, de les *courses aux commandes*, ell es guarda — segons la frase de Forain — d'exposar en els quioscos». Constantment seguí la via que s'havia traçat: la més alta, la més noble. En un isolament superb, protesta contra el reclam, indiferent al seu destí melancòlic, car la vida és hostil a tots els que no segueixen pas els camins traçats, i la sort dels innovadors és de no ésser comprès sinó de alguns escollits, mentre que la mediocritat tendeix a la notorietat pública. En sofria d'això? No gosàrem decidir-nos. Res no en deixà veure almenys.

Mai no parlava de la seva obra. Tal com ho ha escrit Ary Renan, a pro-

E. DEGÀS. — Dibuix colorit.

E. DEGÀS. — Dibuix de la primera època.

pòsit de Gustau Moreau, Degàs estava convençut de que «la individualitat de l'artista no deu en cap cas produir-se en públic, i que és convenient a l'home el desaparèixer darrera l'obra».

Un retrat físic del nostre pintor no serà pas inútil en aquest esbòs biogràfic. Més aviat petit que gran — els pensadors són petits, declara Balzac —, la testa grossa, el front alt, ample, bombat, coronat d'una cabellera color castanya i sedosa, els ulls vius, interrogadors, enfonsats sota l'arcada de les celles en forma d'accent circumflex, el nas un xic entrat de dalt amb les narines obertes, la boca fina, mig anegada sota una barba lleugera, que la navaja no havia mai tocat, tal fou Degàs durant la seva juvenesa i la seva edat madura.

En envellir, la barba blanquí normalment, els cabells blanquiren al seu temps i es feren clars, mes els ulls restaren molt temps tan vius i aguts com sempre.

Ningú més que Degàs tingué el menyspreu, millor dit, més que el menyspreu, la indiferència més absoluta per les distincions de tota mena: medalles, condecoracions, títols honorífics. Un dia feia de padrí d'un casament. Gairebé tots els invitats portaven al trauc el llacet o la roseta, i en ocasió d'estar acabada la cerimònia, tot posant la firma, el capellà se'n va adonar, i, assenyallant-li el trauc, li va dir: «Mr. Degàs, us manca quelcom aquí — Degàs va respondre —: No m'en havia adonat mai.»

Un dia, informat, per Desboutsins, que l'anaven a nomenar Cavaller de la Legió d'Honor, al mateix temps

que a ell, Degàs es va guardar bé d'escriure i de llençar a la premsa la lletra de refús, com ho havia fet Courbet. Simplement, va encarregar a un amic que coneixia al ministre, de dir-li que no li donguessin la distinció, que l'obligaria a un refús, la qual cosa li seria penosa. Les coses restaren aquí aturades. No cal creure que refusés, per considerar que la distinció li arribava tard. Degàs refusà per l'instint que tenia de defugir tota distinció que separés un home d'un altre home. Un llacet o una roseta al trauc li semblaven coses tan estranyes com un capell d'ales grosses o un vestit singular.

Degàs no era pas menys insensible a la crítica. Generalment, rebia molt malament a tots els qui volien escriure sobre el seu art. «Què voleu escriure sobre el meu art? — preguntà un dia a un crític —. Creieu poder explicar els mèrits d'una pintura als qui no l'entenen?...»

«Deixeume tranquil — refunfunyava un dia —. Es que és feta perquè tothom se la miri la pintura?... Hom treballa per dos o tres amics vius i per d'altres que hom no coneix o que són morts. Es que interessa a algú el que faci pintura, o sabates o mitjons?... Això són coses de la vida privada.»

El taller de Degàs, pel que es pot comprendre, no fou mai ni elegant, ni mondà, ni menys hospitalari. L'entrar-hi era gairebé impossible, a tots els que no fossin els seus tres o quatre amics íntims.

Si durant el treball algú l'interrompia, Degàs restava inutilitzat pel reste del dia. Tenia necessitat de la solitud. No cal cercar-hi, doncs, crítics, amics, personatges a la moda,

dones elegants... En l'obrador regnava un desordre indescriptible. Allí havíem vist cavallets amb obres a mig fer, estris a mig ús, colors, papers, planxes de gravats, carteres de dibuixos, llibres, etc., tot en la més inexplicable dispersió. Arribar fins allí on ell treballava, entre l'estesa dels trastes i endinsar-s'hi, era un problema.

La seva habitació particular era senzilla. L'interior del gran artista era el d'un bon burgès, d'un magistrat retirat, vivint entre mobles vells, vestigis del mobiliari familiar. Com Eugeni Delacroix, havia pogut dir: «Jo estimo la mediocritat. Tinc horror al faust i a la parada. M'agraden les coses velles, els mobles vells; el que és nou no em diu res. Jo vull que el lloc que jo habito, que els objectes que jo uso, em parlin a l'esperit del què ells han vist, del què han sigut i del què ha sigut abans d'ells.»

Belles obres d'art eren disperses pels murs de la seva casa. Dibuxos i pastels i aquarel·les d'amics, fets per Bartholome, Jeanniot, Lepic, Rouart, Daumier, Gavarni. En una vitrina, emmotllats de mans de dones japoneses amb els dits fins i llargs, albums d'Outamaro. Un emmotllat en guix de la mà d'Ingres, aguantant el llapis. Damunt d'una llibreria ben proveïda, hi havien les carpetes contenint l'obra completa de Manet gravador, litografies dels dos Deveria, de Gavarni, de Daumier. Altres carpetes contenien dibuixos d'Ingres i Delacroix. En el dormitori hi tenia el retrat de son pare, obra d'ell, un bocet de Delacroix, un bodegó de Manet, dues vistes d'Itàlia de Corot. En el saló hi havia un

paisatge de l'Auvèrnia de Corot, un retrat de Manet, estudis de mans i testes d'Ingres... A terra, alfombres d'Orient, que estimaba amb passió. En un segon pis, que hi havia encara dins el seu departament, tenia el que ell en deia la seva col·lecció. Allí s'apiloten obres del Greco, d'Ingres, Leblanc, Delacroix, Courbet, Couture, Corot, Manet encara, Cézanne, Gauguin, Van Gogh, etcètera. En els recons, la seva col·lecció de bastons. Durant mig any agafà l'afició de recollir bastons. En tenia de notables. Després l'afició el deixà i no es parla més de la col·lecció començada.

Degàs es veié obligat un dia a abandonar el seu taller i el seu pis. Per ell, això fou terrible. La reforma de Montmartre li obligava.

Buidar taller i pis, transportar en el nou les seves teles, els seus pastels, els seus modelats, el seu mobiliari, fou per ell una cosa més enllà de les seves forces... Portat tot al nou pis del boulevard Clichy, tot barrejat i amuntegat, així va restar.

Degàs esdevingué taciturn, com un espectre d'ell mateix. Des d'aleshores no toca ni una pintura, ni un pastel, ni un dibuix, ni un gravat. A penes si d'en tant en tant tenia esma per a llençar damunt d'aquelles meravelles amuntegades una mirada trista. Retret al fons del pis, sa porta closa als importuns per la seva vella serventa, va restar ombriu i desvagat. Sols sortia per a fer llargues passejades melancòliques per París, a peu o en tramvia, no saludant ni volent reconèixer a ningú.

Estranger als preus fantàstics

E. DEGÀS. — Dibuix de la primera època.

E. DEGAS. — Dibuix colorit.

que les seves obres aconseguien al mercat, els seus darrers anys pot dir-se que els passà fora de la vida, esperant la mort, els seus cabells llargs, enterament blancs, auriolant-lo; la barba blanca com els cabells, els trets del rostre reposats, tenia una figura bellament impressionant. No va deixar ja més el seu pis,

després no va sortir de la seva cambra. El 26 de setembre de 1917, a les set del matí, va morir dolçament, sense sofriments, com una llàntia que acaba l'oli. Tenia vuitanta-tres anys.

(Extret de PAUL LAFOND: *Degas*. H. Fleury, Edit. Paris, 1918.)

Prehistòria de Montserrat

Per en Josep Colominas Roca, amb la col·laboració de Dom. Beda M.ª Espونا.

El Monestir de Montserrat acaba de publicar amb aquest títol, un llibre interessant.

El Montserrat prehistòric. Heu's aquí quelcom que agradósament sorprendrà a més d'un de nostres prehistoriadors. Fins ara, aquest mot rarament havia estat escrit en una que altra nota dispersa, en algun periòdic o butlletí de la comarca, les més de les vegades inexacta i a voltes excessivament exagerada. Demés un petit lot de destrals neolítics disperses pels museus, amb la nota de procedència al marge, donaven també de la nostra prehistòria un coneixement, per cert, ben reduït. Però, heu's aquí que aquest buit s'és omplert a bastament amb les recents troballes. Montserrat té una prehistòria ben típica; és d'aquí d'on caldrà partir en escriure el primer capítol de la seva història.

Aquestes troballes ens donen peu avui, per esclarir tot el que d'ella s'és dit fins ara, i per acoblar en un sol volum, tot el material dispers. A aquesta fi donem al públic el present treball de *Prehistòria de Montserrat*.

Aquest petit volum el creiem d'una importància suma, no tant per ésser el primer referent a prehistòria montserratina, com per tractar-se en ell d'una cultura ben nova per a Catalunya i pel restant de la Península Ibèrica, que d'ara endavant haurà el nom de *Cultura de Montserrat o Montserratina*. Fins ara, tota la ceràmica coneguda a Catalunya i en general de tota la Península, no passava de l'ornat amb relleus, aplicats o repujats, o de l'incis molt incipient encara, de mal gust, quasi mai formant motius, llevat del vas campaniforme, cultura posterior a la nostra; mentre que el característic de la nostra ceràmica, ço que la fa única, és solament l'ornat incis formant motius ben escaients, gens monò-

tons — com passa amb el campaniforme — i fins i tot d'un gust artístic, ben remarcable en llur distribució. Un que altre fragment trobat çà i llà que en el seu lloc ja citem, l'imiten malament i encara de lluny. Fins l'ús del càrdium — mul·lusc emprat per decorar la nostra ceràmica —, és citat ben rarament en la prehistòria.

Es fa recomanable, també, aquesta monografia, per l'estudi comparatiu que hem fet del material nostre amb el dels grups Catalans: Tartareu, Bor, etc..., resumint sumàriament tot el material català conegut fins ara, i fent veure els punts de contacte que guarda amb el grup Montserratí.

Subratllem, finalment, un altre punt que acaba de avalorar encara més aquest llibre; ens referim a l'estudi antropològic que donem a la fi. Són d'un alt interès, els dos crànis ibèrics per ésser segurament els únics de tota la Península Ibèrica.

El referit estudi consta de 136 planes, amb 134 gravats reproduint 530 objectes.

L'estendard de Sant Ot

(Continuació del número anterior.)

La més antiga representació que podem oferir, la dona el *Libro de las Cantigas*, d'Anfós el Savi, on es presenta el cas d'una comitiva eclesiàstica precedida d'una creu processional. Lligat a l'antena, es veu, en forma de bandera flexible, un drap que cau en plecs verticals i que és de prou tamany per a no confondre'l amb els draps que servien per evitar el tacte directe de la mà l'objecte i que es veuen en algunes representacions de bàculs principalment.

L'altra representació és molt més tardana i respon a un concepte igual.

Es tracta d'un retaule d'escola aragonesa del segle xv (1) representant la processó de Sant Gregori a Roma. La comitiva va precedida d'una creu processional que porta lligada a l'antena, talment com l'anterior, un drap rectangular, amb la diferència que, així com aquell queia a plecs verticals, aquest es manté erecte. Hi ha en el centre del drap o bandera una imatge de la Verge Maria. Una altra de les representacions (més tardana, encara, que l'anterior) ens la dona una de les taules de l'altar de Sant Esteve de Granollers, obra de les darreries del segle xv. S'hi veuen, precedint una comitiva eclesiàstica, dos ganfarons de forma i posició iguals a les dels ganfarons parroquials del nostre temps (2).

No podem, doncs, per aquests documents, deduir quina seria la posició original del pendó de Sant Ot; però, com que hi ha similituds probables entre les ensenyes eclesiàstiques i les ensenyes militars, hem acudit al llibre de les *Partidas*, del rei Anfós (3), en el qual llibre, però no hi ha cap de les ensenyes classificades pel Rei Savi que sigui suspesa, tal com els lligalls de la seva vora superior indiquen que ho seria el nostre exemplar: és a dir, suspesa d'una barra horitzontal, que aniria així mateix suspesa amb cordes, o un altre sistema, a una antena vertical que devia creuar aquella en el seu centre.

Totes les enseñes de les *Partidas* o bé són banderes o bé gallarets distin-

(1) Al Museu de Barcelona.

(2) Guillaume le Breton (p. S. XII) diu: «el rei en té prou amb fer voleiar lleugerament pels aires la seva bandera, feta d'un simple teixit de seda d'un vermell esclatant i del tot semblant a les banderes que es fan servir per a les processons de l'Església en certes diades fixades per l'ús.» (Cita de Viollet: *Dictionnaire*, M. et D.)

(3) *Ley XIII. Segunda Partida. T. XIII De las guerras.*

E. DEGAS. — Dibuix de paisatge, ploma i aigua-tinta.

tius de jerarquies. El cas del pendó en el concepte actual i en la forma romana antiga no hi és.

Passa el mateix amb totes les ensenyes, grans i xiques, que es troben en las miniatures dels *Apocalipsis* de León, Girona i Seu d'Urgell, i les úniques representacions que trobem de pendó suspès d'una barra horitzontal, creuada en el seu centre per una antena vertical, apareixen en una de les figures d'àngel (acompanyant els tres Reis d'Orient) de l'absis de Santa Maria d'Aneu, i en l'àngel de les quatre representacions dels Evangelistes que hi ha en l'absis de Sant Miquel d'Angulesters (Andorra).

En Pijoan (1) assenyala, a aquesta figura de l'àngel fent companyia als Reis d'Orient, un origen iconogràfic oriental, i això pot donar peu a pensar si aquesta forma del pendó és una forma d'origen llatí bizantinitzat, conservada per l'Església, desapareguda en arribar el gòtic i restaurada pel Renaixement, i si l'altra pot ésser una forma carolíngia. Es, aquesta, una qüestió un xic profunda que ens limitem a assenyalar aquí.

Entre el pendó de Sant Ot i el pendó de l'àngel d'Aneu i el de l'àngel d'Angulesters, hi ha la diferència que el nostre porta tres gallarets en la part inferior i els altres no en porten cap.

* *

En general, la imatgeria del pendó de Sant Ot no pot decidir tampoc sobre el caràcter i utilitat que aquest tindria, perquè, si bé les representacions són de caràcter religiós, aques-

tes, per això solament, no afirmen que es tracti d'un ganfaró parroquial, ni d'un estendard votiu, ni d'una ensenya militar, car imatges religioses podria haver-hi en els dos primers casos, i és natural que hi fossin; i imatges religioses hi havia, segons alguns documents ens proven (1), en el segon.

En els tres gallarets inferiors hi ha, però, unes imatges ben intrigants, car llur indumentària sembla indicar-nos que es tracta de figures femenines. L'una d'elles, a la dreta del lector, porta el cap cobert amb el vel, i per aquest sol detall la seva feminitat sembla provada (2).

La del centre, diria's que porta el visatge enquadrat per la guimpa, d'ús monacal des del segle XI (3), i la tercera sembla que anava així mateix coberta amb guimpa, segons deixa veure la traça que ha deixat, en desaparèixer el brodat, entorn la faç, en la tela de lli que constitueix el fons del pendó.

Les tres imatges van drapades en ample mantell, orlat, en dues, per una sanefa decorada amb un tema d'ovals. Van totes tres descalces (segons permeten afirmar les restes del brodat de la part baixa de cada una, que apareixen molt destruïdes) i porta cada una un llibre a la mà esquerra. La mà dreta de cada una es presenta en actitud d'orant, i els visatges de les tres són adreçats

(1) Vegi's SUSANE: *Histoire de la Chevalerie*, volum I. Guillem de Poitiers (citat per VIOLLET: *Dictionnaire, M. et D.*). Vegi's la bandera del Duc de Normandia portant una creu en la tapisseria de Bayeux. Vegi's *Procès de Joana d'Arc*, publicat per J. QUICHERAT, t. IV, pàg. 12.

(2) Vegi's QUICHERAT, VIOLLET i ENLART.

(3) VIOLLET.

El darrer retrat del pintor Degàs.

E. DEGÀS. — Apunts colorits.

també en actitud d'oració, vers la imatge superior central.

Pel detall del llibre i el d'anar descalces les tres figures es pot deduir, no tractant-se de sants (per a poder afirmar-ho manquen els nimbes), que es tracta de religioses. S'uneixen a aquesta possibilitat la dada important del nom femení de la dedicatòria i el caràcter ostentós d'aquesta. Pot ajudar-hi la presència d'una corol·la de lliri (flor poc usada en l'ornamentació romànica), potser representant la virginitat en cada un dels angles superiors dels tres gallarets.

Possiblement, doncs, tindriem aquí tres germanes de comunitat, representades en el pendó, i, entre elles, qui sap si la pròpia Elisava, que el brodava per fer-ne ofrena directa d'homenatge al sant bisbe, o bé per contribuir a l'esplendor dels cultes que la ciutat d'Urgell li retia des que fou erigit en patró de la parròquia.

Per aquest camí el pendó pot haver estat unit al nom del sant, i posteriorment confós, per aquesta unió, com a objecte que li havia pertangut. D'aquí vénen el seu caràcter de relíquia i la seva ostentació, ho i apedaçat, i la seva conservació en un reliquier junt amb ossos sants.

* *

La mort del sant bisbe Ot és el 1122, i les dades cronològiques que dona l'estudi objectiu del pendó permeten deduir la possibilitat que aquest li fos coetani, i, per tant, afirmar que el nostre pendó podia perfectament haver pertangut al sant bisbe, o, ço que és el mateix, haver estat ofert a la Seu per l'Eli-

sava de la dedicatòria durant el temps del seu pontificat, que va del 1095 a la data de la seva mort, que ja hem indicat.

En primer lloc, pel seu estil general el pendó és classificable entre els exemplars més vells de la pintura romànica que dels segles X-XI posseïm (1). Els plecs de les imatges dels gallarets tenen l'estil i la incomprensió bàrbara dels nostres *Apocalipsis* (2). La indumentària de les imatges dels gallarets no desdiria aquestes dates, si bé pot apoiar també les del segle XI-XII, més d'acord amb el caràcter dels ornaments foliacis que exornen i enquadren la part alta del pendó, i amb el caràcter de la inscripció, que pot ben indicar el segle XII.

La forma general de l'exemplar, si bé d'origen molt antic, dona un sentit de proporció que sembla ja del romànic avançat.

Obra raríssima, el pendó de Sant Ot, única entre les col·leccions europees, dona dret al Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona, en ingressar en les seves col·leccions, a vanar-se de posseir una de les peces més antigues del brodat en els pobles d'Occident. Aquest pendó, amb els brodats de Colònia, d'Ofen i Bamberg, i amb els tapissos de Bayeux i de Girona, forma en el primer capítol de la història del brodat en l'Europa medieval, i ofereix una de les mostres més antigues que es coneixen en els països del Sud.

JOAQUIM FOLCH I TORRES.

(1) GUDIOL: *Pel & Ploma*.

(2) *Apocalipsis* Seu Girona i Seu d'Urgell.

L'arquitectura dels segles IX al XII a Catalunya

(Continuació del número anterior i acabament.)

Com ha dit M. Vidal de la Blanche «és sobretot en aquest punt, que és veritat el dir, que el material dictant la forma que les raons del clima i el terror imposen, ha determinat segons les contrades l'ús preponderant de la fusta, la terra o la pedra.

Mentre la regió mediterrània és «la pàtria de l'art de la pedra, d'on, després d'haver-lo infantat, irràdia al defora», hi ha també «una Europa de fusta, que és l'Europa del Nord», i un lligam de transició on les cobertes de fusta més o menys considerables, s'han sobreposat a construccions fetes en pedra fins a la volta.

Si hom situa els edificis del primer període romànic (segle XI) damunt d'un mapa, s'obté com a resultat, per la França oriental, que llença les seves aigües al mediterrani, una disposició igual a la del segon període romànic que ha sigut establerta per Brutaills. Aquesta escola, que comprèn tota la França mediterrània, ha tingut una via de difusió «el llit del Ròdan en direcció Sur-Nord, i la depressió del Saona, que ha sigut la condició i l'expressió de tot l'esforç mediterrani prehistòric i històric cap a les mars del Nord».

Aquests límits corresponen a velles unitats que han sobreviscut a través dels esdeveniments històrics. M. de Lasteyrie indica com l'estesa geogràfica d'aquesta escola correspon a la divisió de l'Europa carolíngia.

Hom sap com les divisions polítiques són avui, com abans, la imatge de les velles fronteres nacionals.

La gran difusió de l'estil és remarkable: del Nord al Sud, del Mossa i del Rin fins al Llobregat, vora Barcelona, del Cévennes fins a la Suïssa, fins a l'Adriàtic i a la Dalmàcia, a través la Itàlia, ha regnat en sobirà, durant més d'un segle i amb una meravellosa unitat, explicable per les velles rutes de relligament, seguint al llarg dels grans rius i els passatges de les més altes muntanyes.

* *

Aquestes esglésies, el plan i l'estructura de les quals venim d'estudiar i que hem contemplat gairebé en ruïnes, tenien demés dels seus ornaments en forma de nínxols, d'arcades i de faixes lombardes, un parament exterior, que fou en algunes ocasions de gran sumptuositat; la policromia.

Es cert que algunes d'aquestes esglésies han restat inacabades; en altres s'hi veu una iniciació de policromia formada pels colors dels materials en construcció; filades en pedra de lava, que subratllen en negre, tal o qual element de l'edifici; línies de maons que fan un contrast amb el to blanc o daurat de la pedra. En moltes esglésies del Nord d'Itàlia i de Suïssa, s'han conservat plats o bols en ceràmica esmaltada, amb temes orientals, que donen notes brillants al conjunt sever de les façanes.

En altres esglésies les façanes han sigut arrebossades i policromades amb dibuixos de tema geomètric, mentre que altres d'Itàlia i de Suïssa i els Alps i al centre de la França oriental han conservat restes de representacions iconogràfiques en el seu exterior.

Una hipertròfia d'aquestes deco-

racions existeix avui encara en les esglésies de Moldàvia, així mateix ornades d'elements lombards; arcades i nínxols, i plats de ceràmica que presenten una policromia amb representacions iconogràfiques a l'exterior.

Tots aquests elements de policromia ens recorden el país d'origen: l'Orient.

L'interior de les esglésies ha sigut de vegades emblanquinat amb calç i el color blanc, com als Balkans, ha omplert també els murs exteriors; potser, en un sentit literal, la frase de Rahlou Glaber, és: *la terra s'és veritablement vestida de la blanca roba dels temples*, però molt sovint la rica policromia ha omplert l'absis i qualque vegada els murs de l'interior del temple. Els temes són la visió d'Isaïas: el Pantocrator entre els quatre animals sagrats, de vegades amb els serafins purificant els llabis del Profeta, amb una brasa encesa, o les rodes del carro de Déu descrites pel Profeta, d'altres on la Verge en el seu tron, dins la conca de l'ab-

Bust de l'estàtua de La Figuera. (Segle XIV.)

L'estàtua de la Figuera

Una de les peces més notables de l'escultura gòtica que hi ha en el nostre Museu de la Ciutadella, és la que reproduïm adjunt. Procedeix de l'església del llogaret de La Figuera, en el Bisbat de Lleyda, i el Museu l'aconseguí mercès a la intervenció de l'Il·m. i Rdm. doctor Miralles, bisbe d'aquella Seu i avui Vicari de la Seu barcelonina.

La Figuera, amb el seu castellet i l'església, alçada dalt d'un roc, era feude del monestir de Poblet. Dins l'església, a un costat del presbiteri, hi havia aquesta bella estàtua, a la qual no es retia culte. Negre de fum de ciris i dessídia, i amb corona reial i sense nimbe, el poble l'havia batejat com un dels tres Reis d'Orient. Sant Gaspar li deien. Per la seva situació dins l'església, es veia que era una peça recollida piadosament i guardada allí, com a reste esplendorós d'altra edificació. El dors indica que anava arrambat a la paret, car no és treballat.

Es obra del segle XIV, de la més fina labor de la nostra escultura trescentista. Germana d'estil de les afiligranades escultures dels sepulcres reials del famós monestir de Poblet. Com l'estatuària de Poblet, és esculpida en pedra de Vinaixa. El seu policromat, l'encarnat del rostre, els daurats de la corona, els

rastres de blau en el mantell, indiquen una obra esplendorosa i bella on foren emprades totes les riqueses de la coloració.

Sorpren, en el lloc de La Figuera, una estàtua així. Hom pensa amb la relació de La Figuera amb Poblet. La manca de nimbe fa pensar també en si es tracta d'una efigie d'un rei d'Aragó. Malauradament, cap dada ens ajuda. Els escuts de la peanya han perdut la policromia i amb ella els senyals heràldics que ens podien ajudar.

El personatge porta a la mà un bastó en forma de Tau, i com una insígnia, en la part esquerra del mantell, a un costat, una altra Tau pintada.

Aquesta curiosa distintiva no l'hem trobat classificada en cap dels reculls coneguts de documents relatius a ensenyes religioses i civils de l'època. El bastó en forma de Tau té el seu origen en la fèrula que usaven els primers prelats. El seu ús es troba en el segle X, paral·lelament a la creu, que es converteix en el bàcul que és la definitiva ensenya pastoral. Del senyal de la Tau, en el mantell, no en coneixem cap paral·lel.

L'obra és de prou interès, i el fet de tractar-se d'una possible imatge d'un rei d'Aragó marxa l'atenció dels iconògrafs.

F.

L'estàtua de la Figuera.

sis, entre els arcàngels, rep els homenatges dels Reis de l'Orient.

Aquesta composició presideix els grans frisos dels apòstols que s'alcen damunt d'un sòcol ornat de draperia.

Es veu bé que són temes orientals tractats d'una manera nova, vint-guts potser per l'intermediari de la Lombardia, i interpretats pels dibuixants de les miniatures de les Biblies catalanes.

En mig d'aquesta riquesa relativa, hi ha un indret on l'esclat hi ha sigut concentrat: l'Altar.

Un frontal l'enriqueix; damunt la taula de pedra o de marbre s'hi dreça la pradella policroma, ornada de cofrets i de creus i d'imatges esculpides, cobert de vegades pel ciborium o per un plafó policromat sostingut per bigues empotrades en els murs de l'absis. A l'altar s'emplea la pintura damunt taula, guardada de relleus en guix; tal vegada l'escultura ens ha pervingut pel mitjà de nombrosos objectes guardats en els museus catalans, exemple d'una escola bizantinitzant de l'Occident, iniciada a la mitat del segle x.

* *

Aquesta escola arquitectònica, tan interessant, imatge de la civilització de l'època, ha resultat gairebé tots els problemes d'estructura de l'art romànic, i ella és l'eco a Occident dels vells sistemes de composició arquitectònica de l'Orient. En les esglésies i monestirs bastits amb una tal simplicitat, amb aquest art uniforme i massa formulista, s'han compostat, representacions iconogràfiques dels textos sagrats i s'ha expressat la seva

GASETA DE LES ARTS

Petritxol, 8 EDITORIAL POLÍGLOTA Apareix quinzenalment

Subscripció: { Barcelona..... 2 ptes. al mes
Península i Amèrica 30 » l'any
Altres països..... 36 » »
Número solt: De l'any corrent Ptes. 1'25 anterior » 2

significació pel mitjà de rutilants policromies. Sometent-la a un mètode, hom ha pogut omplir un període de 150 anys de la història de l'art i aclarir un xic l'època molt complicada de la cultura artística carolíngia. El progrés en l'art de tallar la pedra, la substitució dels murs macisos per columnes, la restauració de l'escultura transformarà aquest primer art romànic a l'esplendor del segon període que ha ornat durant el segle XII tota la França i l'Europa d'Occident.

Tractarem de treure una conclusió d'aquest estudi potser massa llarg: la de la perpetuïtat del corrent meridional, molt antic, que des de l'època prehistòrica passà els Pirineus, remunta per la mar cantàbrica portant elements nous a la cultura europea.

Al segle X i als segles XI i XII el corrent ha existit, afuïnt al gran fons artístic, al gran conjunt, obra de la intel·ligència conreada i del sentiment; obra de la fe, que fou l'Art Romànic.

El pintor Carbonell-Selva

A Molins de Rei, l'entitat «Studi», grup d'amics, treballa activament per a la celebració d'una exposició de pintures del qui fou En Miquel Carbonell i Selva, fill de la dita vila. Aquesta exposició s'obrirà el dia 20 d'aquest mes a l'estatge d'aquesta entitat, coincidint amb les festes d'homenatge que a honor del dit artista es celebraran. Serà interessant que per primera vegada es puguin veure aplegades, si no totes, bon nombre de produccions d'aquest eximí artista, el qual morí l'any 1896, quan encara no tenia 41 anys i es trobava en el millor de la seva producció.

Miquel Carbonell i Selva, pintor i poeta, té algunes obres al Museu Municipal de Barcelona; a Madrid, on sojornà alguns anys, i moltes d'altres escampades per tota la península i a l'estranger; Molins de Rei guarda gelosament del seu fill artista un bon nombre de les seves obres, totes d'indiscutible valor, aquestes són les que «Studi» exposarà al seu domicili. Tant la vídua Carbonell, sortosament avui encara vivent, com els posseïdors particulars, s'han ofert generosament a ajudar aquesta empresa, la qual serà motiu de noble orgull per a Molins de Rei.

NOTICIARI

En Santiago Rusiñol

L'eximí artista, prepara una exposició de les seves obres per a la vinenta tardor. Els seus paisatges de València, on ha treballat molt, són esperats pel nostre públic, com el fruit d'una de les més belles campanyes que ha realitzat el famós pintor. L'exposició tindrà lloc en els establiments Maragall, a l'antic Saló Parés.

La Comissió Provincial de Monuments

Han dimittit els càrrecs de President i Secretari de la Comissió Provincial de Monuments, que de molts anys venien desempenyant respectivament, l'arquitecte i arqueòleg En Bonaventura Bassegoda i el Professor d'Història de l'Art i crític d'art, En Manuel Rodríguez Codolà. Els han substituït respectivament, l'arquitecte Sr. Villar i l'arxiver de Bisbat Sr. de Peray.

El Teatre d'Art d'en Masriera

Està imprimint-se un bell llibre destinat a l'Exposició d'Arts Decoratives de París, donant a conèixer el teatre d'Art d'en Lluís Masriera, del qual s'en ha exposat algunes mostres en aquella exhibició. Responent a la curiositat que les dites mostres han desvetllat entre el públic, serà publicat aquest volum, contenint reproduccions fotogràfiques nombroses.

GUIA DE LES ARTS I DELS ARTISTES

Pintors

- BAIXERAS, DIONÍS ..... CASP, 46.
- BENET, RAFAEL ..... MUNTANER, 1, 2.ºn, 1.ª
- BIOSCA, JOAQUIM ..... DIPUTACIÓ, 310.
- CAMINS, JOSEP ..... MALLORCA, 282.
- CANALS, RICARD ..... PL. URQUINAONA, 9, 3.ºr
- CAPMANY, RAMON ..... ESCUDELLERS, 8, TALLER.
- CARLES, D. .... CASP, 56.
- GENAC, ENRIC ..... LLÚRIA, 53.
- COLOM, JOAN ..... CLARÍS, 99.
- ESPINAL, M. A. .... PROVENÇA, 362.
- FERRATER, ANTONI DE ..... TRAVESSERA, 120, S. G.
- JUNYENT, OLAGUER .... Bonavista, 22.
- LLIMONA, JOAN ..... LLÚRIA, 42, 2.ºn
- LLIMONA I BENET, RAFAEL ..... BALMES, 19, 2.ºn, 2.ª
- MALLOL, IGNASI ..... P. CLARÀ.—OLOT.
- MAS I FONDEVILA, A. ... CLARÍS, 30, 3.ºr
- MEIFREN, ELISEU ..... BALMES, 67, 3.ºr, 2.ª
- MESTRES, FÈLIX ..... DIPUTACIÓ, 289, 1.ºr
- MONENY, ENRIC ..... TRAFALGAR, 36, 4.ºr.
- PERADEJORDI, JOAN .. ARIBAU, 57, 3.ºr, 1.ª
- RAURICH, NICOLAU .... BARCELONA, 24 (SARRIÀ)
- RINCON, VICENTS ..... PETRITXOL, 14.
- VAYREDA, FRANCESC. ... P. VAYREDA, 4.—OLOT.

Pintors de retalles

SABATÉ PASTOR, BON.ª PLAÇA LETAMENDI, 34.

Dibuixants il·lustradors

- CAMINS, JOSEP ..... MALLORCA, 282.
- JUNCEDA, JOAN G. .... MALLORCA, 259, 2.ºn, 1.ª
- MIRET, RAMÓN ..... CÒRCEGA, 333, ENT.

Dibuixants-pintors

- CARDUNETS, ALEXANDRE ..... DIPUTACIÓ, 235, 2.ºn, 1.ª
- MONENY NOGUERA, E. ... TRAFALGAR, 36, 4.ºr., 1.ª
- PERADEJORDI, JOAN. ... ARIBAU, 57, 3.ºr, 1.ª

Dibuixants-decoradors

ALEMANY, RAFAEL ..... SANT DOMINGO, 4. (SANT CUGAT DEL VALLÈS.)

Escultors

- CLARASÓ, ENRIC ..... GRANADOS, TORRA SANT FRANCESC (SARRIÀ).
- FUXÀ, MANUEL ..... ARAGÓ, 329.
- LLIMONA, JOSEP ..... DIAGONAL, 410.
- MARÉS, FREDERIC ..... MALLORCA, 184, INTERIOR
- NOGUÉS, ANSELM ..... PASSATGE MERCÈ, 3.
- OTERO, JAUME ..... ARAGÓ, 329.
- TENAS, JOSEP ..... CARRER NÚM. 16, ENTRE DIAGONAL I CARRETERA DE SARRIÀ.

Decoradors

- BADRINAS, A. .... NEPTÚ, 2 (GRÀCIA).
- D'IVORI ..... RDA. S. PERE, 3, PRAL., 1.ª
- LLONGUERAS, JAUME .. ALT ST. PERE, 18, 1.ºr, 2.ª
- MARCO, SANTIAGO ..... ARAGÓ, 280.
- PALAU, JOSEP ..... MALLORCA, 313.
- PARCERISAS I C.ª ..... E. GRANADOS, 90
- RIGOL, RAMON ..... ROSSELLÓ, 168.

Decoradors en guix

ÀVILA, JACINTO..... PASSEIG DE ST. JOAN, 73.

Projectistes de jardins

RIGOL ARTUR..... PL. TETUÁN, 18, TENDA.

Acadèmies de dibuix i pintura

BAIXAS ..... PL. 1, 1.ºr

Libreries d'art

- EDITORIAL POLÍGLOTA PETRITXOL, 8.
- LLIBRERIA SUBIRANA. PORTAFERRISSA, 14.
- MARTÍNEZ PÉREZ, C. ... DR. DOU, 11, 2.ºn

Editors de llibres d'art

EDITORIAL MUNTAÑO-LA, S. A. .... PL. CATALUNYA, 9.

Reportatges d'art

SERRA, FRANCESC ..... SALMERON, 156, 2.ºn

Efectes de dibuix i pintura

- TEXIDOR, MODEST ..... RBLA. CATALUNYA, 89.
- TEXIDOR, VÍDUA E. ... RONDA SANT PERE, 16.

Antiquaris

- COSTACARVAJAL ..... CALL, 23, PRAL.
- ESCLASANS, MARIA .... PIETAT, 10 (DAR.ª CAT.)
- QUER FARRÉS, FR.º ... PALLA, 27.
- VALENCIANO, J. .... CORRÍBIA, 2.

Catifes (Manufactura)

- AYMAT, TOMÀS ..... RIUS I TAULET, 21 (SANT CUGAT DEL VALLÈS).
- GALÍ, F. (Agent de A. T onc. París) P. DE GRÀCIA, 59, ENT., 2.ª

Construcció i decoració

BASTÚS, QUERALTÓ I C.ª. STA. ELENA, 4 i 6.

Constructors d'obres

- ALBESA, CARLES ..... BORRELL, 292.
- OLIVA MALLOL ..... RDA. S. PERE, 48, 2.ºn, 2.ª
- CONSTRUCCIONS TEKTON VIA LAIETANA, 40, ENT.º

Ebenistes

- BUSQUETS, JOAN ..... P. GRÀCIA, 36.
- HOMAR, G. .... CANUDA, 4.
- ORRI, FREDERIC ..... ARIBAU, 226.
- REIG I BERNET, LLUÍS.. ENRIC GRANADOS, 21.
- VAYREDA, RAIMOND... BORRELL I DIPUTACIÓ, 111

Enquadradors

MIQUEL-RIUS ..... MALLORCA, 207.

Escultors decoradors

SOLER, FRANCESC ..... ARIBAU, 224 INTERIOR.

Escultura religiosa

- CAMPS ARNAU, J. M.ª ... MONTSENY, 77 (GRÀCIA).
- HOMS, JERONI ..... FRANC. GINER, 23, PRAL.

Fotografies d'art

MASANA ..... RDA. S. PERE, 3, PRAL., 1.ª

Fusteries artístiques

- CASAS, VÍDUA DE F. ... DIPUTACIÓ, 119-121.
- TARRAGÓ, ENRIC ..... CONSELL DE CENT, 283.

Galerics d'exposicions

- AREÑAS ..... CORTS, 670.
- CAMARIN, EL ..... CORRÍBIA, 7.
- GALERIES DALMAU ... P. GRÀCIA, 62.
- GALERIES LAIETANES. CORTS, 613.
- MALMEDÉ, L. .... P. GRÀCIA, 68.
- PINACOTECA, LA ..... CORTS, 644.

Joiers

SUNYER, R. .... CORTS, 643.

Làmpares

BIOSCA I BOTEY ..... RBLA. CATALUNYA, 129.

Mares i motlures

ESTEVA I C.ª, S. EN C. ... P. GRÀCIA, 18.

Metalls d'art

- BIOSCA I BOTEY ..... RBLA. CATALUNYA, 129.
- CORBERÓ, PERE ..... ARIBAU, 103.

Mobles moderns

BADRINAS, A. .... NEPTÚ, 2 (GRÀCIA).

Paper de ll

GUARRO ..... VIA LAIETANA, 7.

Papers pintats

- GUASCH, FILL DE JOSEP. RAURICH, 8.
- SÀLVIA, FILLS DE SALV... PORTAL DE L'ÀNGEL, 4

Parquets (fàbriques)

- BASTÚS, QUERALTÓ I C.ª SANTA ELENA, 4 i 6.
- CASAS, VÍDUA DE F. ... DIPUTACIÓ, 119-121.

Pedra artificial

MINGUELL, JOAN ..... PARÍS, 209.

Pintors decoradors

- CASALS PEYPOCH, J.... ROGER DE FLOR, 164.
- COROMINAS, MANUEL... ASTÚRIES, 14 (GRÀCIA).
- TOLOSA, AUREL..... PL. LETAMENDI, 29.
- TRUJOLS BLEY, JOAN .. SANT GERVASI, 14 (S. G.)

Plateries d'art

JENSEN, GEORG..... PASSEIG DE GRÀCIA, 90

Reproduccions artístiques

- BECHINI, GABRIEL..... ROGER DE FLOR, 162.
- DEKOR ..... PL. ANTONI LÓPEZ, 15.
- PRIU, TOMÀS ..... CONSELL DE CENT, 368.
- RENART, J. .... DIPUTACIÓ, 271.

Tapisseries

- BLANCO BAÑERES, H... CALL, 21.
- GALÍ, F. (Agent de A. Tronc. París) P. DE GRÀCIA, 59, ENT., 2.ª

Tapissers

- GILBERT I MAÑA ..... RBLA. CATALUNYA, 68.
- LLOSA, PERFECTE..... BALMES, 128, TENDA.

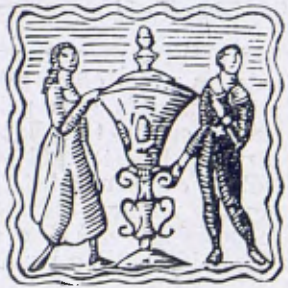
Tapissos (Manufactura)

AYMAT, TOMÀS ..... RIUS I TAULET, 21 (SANT CUGAT DEL VALLÈS).

Vidres d'art

- GRANELL I C.ª..... ENRIC GRANADOS, 46.
- RIGALT, BULBENA I C.ª CASANOVA, 32.

JOIER

TEL. 813-S. P. GRANVIA, 643

BARCELONA

CASA FUNDADA L'ANY 1835

JOAN BUSQUETS

Casa fundada l'any 1840

MOBLES ARTÍSTICS   DECORACIÓ
OBJECTES PER A PRESENT

Exposició, Despatx i Tallers:

Passeig de Gràcia, 36 = Tel. 5314 A. = Barcelona

ANTIGA CASA A. OLIVA
FUNDADA EN 1885

T. Priu Mariné

Taller de daurats • Altars • Imatges
Decoració i reproducció en pasta
d'objectes d'art antic i modern
Casa especial per a la restauració
de retaules antics

Consell de Cent, 368   Barcelona
(entre Bruch i Gilona)

BRONZES D'ART
FERRETERIA I METALLS PER A OBRES
LÀMPARES
INSTAL·LACIONS AIGUA I GAS

BIOSCA & BOTEY, S. L.

VENDES: TALLERS:
Rambla Catalunya, 129   Roger de Flor, 189
Telèfon 1228 G.   Telèfon 1095 G.

REVESTIMENTS
DECORATIUS

DEKOR

Novíssima aplicació
de la URALITA a les
Arts Decoratives

REPRODUCCIÓ EN RESPATLLERS I
ARTESONATS DE LES TALLE ANTIGUES
DE FUSTA EN LLURS TONS NATURALS

URALITA, S. A.

BARCELONA. PL. ANTONI LÓPEZ, 15
TELÈFONS 1644 A. - 848 A.

LLOC D'EXPOSICIÓ I VENDA:
PASSEIG DE GRÀCIA, 90 — SUCURSAL
TELÈFON 53 G.

LLIBRES
ENQUADERNACIONS
IMPRESSIONS

Editorial Políglota

Petritxol, 8   BARCELONA

Mobles Artístics de Roten (Jonc)

Fàbrica:

Passeig de Gràcia, 115

BARCELONA

Reportatges d'Art

F. SERRA

Salmeron, 56, - 2.ª

BARCELONA

G. Homar

Mobles
Làmpares
Decoració
Antiguitats

Canuda, 4   BARCELONA

GUIA CATALANA DE FERROCARRILS

SISTEMA PRÀCTIC D'ITINERARIS DE
FERROCARRILS • ENLLAÇOS AMB
AUTÒMIBUS, TARTANES, ETC.
HOTELS I FONDES DE CATALUNYA
LLISTA DE RECADERS • MERCATS
I FIRES • MAPA

LA MÉS PRÀCTICA • LA QUE CIRCULA MÉS

EXPOSICIÓ
Compra i Venda d'Antiguitats

J. Valenciàno

Cornúbia, 2, pral. (Cant. Pl. Nova)
BARCELONA

TALLER D'EBENISTERIA
de
FREDERIC ORRI

Construcció de mobles
• de totes classes •

Aribau, 226   Telèfon 2091 G.
BARCELONA

ANTIGUITATS D'ART

Call 28 PRAL.
(CARRER FERNANDO)
(PLAÇA ST. JAUME)

BARCELONA

LA CIUTAT I LA CASA

REVISTA D'ARQUITECTURA,
ARQUEOLOGIA I BELLS OFICIS

Rbla. Catalunya, 125

BARCELONA

El més gran assortit
en

Llibres d'Art

LLIBRERIA
SUBIRANA

Porta-ferrissa, 14   Barcelona

Compraria un exemplar
dels N.ºs 1, 4 i 7 de la
GASETA DE LES ARTS
per a completar col·lecció

Petritxol, 8: Editorial Políglota

LA PINACOTECA
de
GASPÀ ESMATJES

MARCS I GRAVATS
EXPOSICIONS PERMANENTS

Corta, 644 (entre P. Gràcia i Claria). Telèfon 5045 A.
BARCELONA

LLIBRERIA ANTIGA I MODERNA

CANUDA, 45

Història de la Pintura Antiga Catalana
Cinc volums

EN PREPARACIÓ: Rnt. J. GUDIOL

Pintura Romànica a Catalunya
Fons de la llibreria "AVENÇ"

JARDINS
ARTUR RIGOL
PROJECTES
CONSTRUCCIÓ
DIRECCIÓ
Pl. Tetuan, 18 • Barcelona • De 7 a 9 nit